

Thompson's lib. f
of Decatur m. f.

338-5

4-68

1928

24 SEP 2010

57.011
0.68

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

(ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ)

ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

«ԶԱԿԿՆԻԳԱ»

0005 932 48 [13 FEB 2013

338.5 և
Ա-68

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

(ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ)

ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

«Զ Ա Կ Ի Ն Ի Գ Ա»
Թիֆլիս—1928

Калькуляция товаров
в
потребительских обществах.
«З А К К Н И Г А»

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍԲ ԹԱՐԳՄԱՆԶԻՑ

Գործնական մի շարք ձեռնարկների պակասը կոոպերացիայի սկզբնական ցանցի աշխատողների համար, հատկապես սպառողական կոոպերացիայի բնագավառում, մի մշտական բացասական ազդակ է յեղել աշխատանքների բացիտնալացման ու կանոնադրման գործում:

Մասնավորապես մեր հաշվետես աշխատողները գյուղական սպառողական ընկերություններում հայերեն լեզվով մինչև այսօր են ունեցել ապրանքների գնահատման գործին նվիրված մի հատուկ ձեռնարկ, վորի մեջ տեխնիքական գործնական ցուցմունքներ օրվելին ապրանքների գնահատման խիստ կարեւոր գործի մասին:

Հրատարակության տալով Յենտրոսոյուզի գործնական ձեռնարկների շարքից ներկա բրոշյուրի թարգմանությունը, մենք պատակ չենք դրել մեր գործնական աշխատողներին տալ մի վարտադիր ձեռնարկ, վոր հրահանգի բնույթ պիտի ունենա, այլ ի գործնական տեխնիքական ձեռնարկ, վորը կարող է հեշտացնել մեր սպառողական կոոպերացիայի հաշվետես աշխատողների կալույթացիոն (գնահատման) կարևոր աշխատանքը՝ տալով նրանց բրոշյուրները գիտելիքների մինիմումը: Բրոշյուրին կցել ենք ի քանի ծանոթություններ, վոր մեր գործնական աշխատողներին անհրաժեշտ է գիտնալ:

Մենք յենթարում ենք, վոր բրոշյուրը սպառողական կոոպերատիվ կենտրոնների ընդհանուր ղեկավարություն հետ միասին վերջ կտա այն «գնահատողական բազմազանությունը» և գնահատողական անգրագիտությունը», վոր դժբախտաբար բնորոշ է մեր գյուղական շատ կոոպերատիվների համար: Ամեն մի աշխույժ անդամ, ամեն մի վերասուզիլ կամ խանութային հանձնաժողովի անդամ, ամեն մի հաշվապահ այս գիրքը վոչ միայն պիտի առդա, այլ յեվ ուսումնասիրի, սովորի ու յուրացնի:

ՀԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ապրանքներ գնահատելը ներկայումս շատ կարևոր նշանա-
կութիւն ունի: Գների քաղաքականութեան խնդիրները, հավե-
քումների ու ծախսերի նորմաների (վորոշ սահմանների) մեջ դնելը
չեն կարող լուծվել առանց ապրանքների գնահատման գործը կա-
նոնավոր հիմունքների վրա դնելու, վորովհետեւ կալկուլյացիայի
(գնահատման գործի) կանոնավոր կազմակերպումից ե, վոր պարզ-
վում են այն բոլոր տեղեկութիւնները, վորոնք անհրաժեշտ են
նորմալ գներ վորոշելու համար:

Սակայն գնահատման գործը դնել, վորպես ապրանքների
վաճառքի գինը վորոշելու մի մեթոդ (յեղանակ)՝ սպառողական
ընկերութիւնների ճնշող մեծամասնութեան աշխատանքի պայ-
մանների համաձայն, անկարելի յե, վորովհետեւ ապրանքները
վաճառվում են վոչ միատեսակ հավելումներով: Հենց դրա համար
գնահատումը պիտի ոգտագործել հետեյալ յերկու ուղղութիւն-
ներով. 1) Վորպես մեթոդ՝ վորոշելու մոտաւոր գները (իսկ յուրա-
քանչյուր առանձին ապրանքի իսկական վաճառքի գինը վորոշ-
վում ե հավելումների նախահաշվային այն պայմաններում, վոր
հաստատված են ընդհանուր կամ լիազորական ժողովի կողմից) ե
2) վորպես մի միջոց, վորով կարելի յե պարզել գնահատումից
մեզո այն տեղեկութիւնները, վորոնք անհրաժեշտ են ապրանքների
գնահատման գործի ընդհանուր ղեկավարութեան համար:

Հետեւապես սպառողական ընկերութիւնների գործնական
աշխատանքների մեջ չպետք ե իրար հետ շփոթել գնահատման
գործը (կալկուլյացիան) առանձին ապրանքների գինը նշանա-
կելու հետ: Այդ յերկու գործողութիւնները բոլորովին տարբեր
գործողութիւններ են: Ապրանքների գինը նշանակելիս՝ պիտի յիշ-
ենք անցյալի փորձից ե ղեկավարվել լիազորների կամ ընդհանուր
ժողովների, կոոպերատիւ կենտրոնների կամ պետական կանոնա-
վորող մարմինների վորոշումներից, մինչդեռ ապրանքների գնա-
հատման (կալկուլյացիայի) գործում պիտի յերենք այն փաստական
տվյալներից, վորոնք նշանակված են առանձին փաստաթղթերի
կամ հաշվեմատյանների մեջ:

Հենց զրա համապատասխան ել այս գրքույկի մեջ բերված են ապրանքների գնահատման (կալ'կուլյացիայի) վերաբերմամբ գործնական ցուցումներ: Առաջին գլխում բերված է գնահատման կազմակերպումը, վորպես մի յեղանակ՝ ապրանքների գնահատումից հետո ունենալ այն բոլոր տեղեկությունները, վորոնք անհրաժեշտ են գնահատման գործի ընդհանուր ղեկավարության համար: Յերկրորդ գլխում բերված են ցուցմունքներ ապրանքների գնահատման և գործակատարին հանձնելու մասին: Յերրորդ գլխում միաժամանակ ցույց է տրված վերադիր ու առևտրական ծախսերի բովանդակությունը. նորմալ կուտակման, ոգուտի և այլ հասկացողություններն են պարզաբանված, այլ և բերված են կանոններ այն մասին, թե ինչպես պիտի առանձին ապրանքների գինը նշանակել: Չորրորդ գլխում բերված են ապրանքները առանձին խմբավորումներով կալ'կուլյացիայի յենթարկելու տեխնիկային վերաբերող գործնական ցուցմունքներ:

Այս գրքույկը Յնտրոսոյուզի Կազմ. Բաժնի հանձնարարությամբ կազմել է հրահանգիչ կոնսուլտանտ Ի. Ս. Շալովը:

Յենտրոսոյուզի Կազմ. Բաժին

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սպառողական ընկերությունների առևտրական գործունեությունը ամենակարեւոր մոմենտներից մեկը ապրանքների գնահատման գործն է: Նայած թե վարչությունը ինչպես է ապրանքները գնահատում, ըստ այնմ էլ ընկերության գործունեությունը կարող է ընթանալ հաջող կամ անաջող: Յեթե նա ապրանքները ռաւ եժան գնահատի, ընկերությունը կարող է վնասներ կրել. բարձր գներ նշանակելու հետևանքով՝ գնորդները կզազարեն ընկերության խանութը հաճախել, քաղաաուսթյունը կկրճատվի յեւ յեկամուսները չեն ծածկի ծախսերը:

Սպառողական ընկերությունը կազմակերպվում է վոչ նրա համար, վոր յուր անդամներին բարձր գներով ապրանքներ մատակարարի:

Ընկերության հիմնական նպատակն այն է, վոր յուր անդամներին մատակարարի լավ սպրանքներ յեւ նորմալ գներով: Նորմալ է կոչվում այն գինը, վոր յուր մեջ այնպիսի հավելում է բովանդակում, վորը բավական է թե ընկերության ծախսերը ծածկելու համար, թե նորմալ ոգուտ կուտակելու համար և վորը միաժամանակ ավելի ցածր է, քան այլ առևտրական ձեռնարկություններում:

Ապրանքների գնահատումն այս կերպ իրականացնելը այնքան էլ հեշտ բան չէ վարչության համար: Ավելի ևս այդ խնդիրը դժվար է այն վարչությունների համար, վորոնք ընկերության աշխատանքի տվյալ պայմանների մեջ հնարավորություն չունեն խանութը մտնող ապրանքների գնահատման գործին մասնակցություն ունենալ: Հենց զրա համար էլ կարեւոր է ապրանքների գնահատման գործն այնպես դնել, վոր վարչությունը հնարավորություն ունենա փաստորեն այդ գործը ղեկավարելու:

Ապրանքների գնահատման այդպիսի ընդհանուր ղեկավարություն կարելի չէ իրականացնել լավ հիմունքների վրա դրված գնահատման (կալ'կուլյացիայի) միջոցով: Այս յեղանակով միայն կարելի չէ պարզել այն բոլոր տեղեկությունները, վորոնք կարեւոր են նորմալ գներ նշանակելու համար:

Սպառողական ընկերությունների գործնական աշխատանքների մեջ պիտի տարբերել ապրանքների յերեմ գներ—առքի գինը, ինքնարժեքը և վաճառքի գինը:

Առքի գին և կոչվում ապրանքի այն գինը, վորով այդ ապրանքը գնված և ապրանք մատակարարողից (կամ վորը նշանակված և մատակարարողի հաշվի մեջ): Յեթե հաշվի մեջ նշանակված գինը ունի վորոշ տոկոսային զեղջ կամ հավելում, ապա առքի գին կոչվում և այն գինը, վորն ստացվում և զեղջի հանումից կամ հավելումի գումարումից հետո:

Ինքնարժեք կոչվում և այն գինը, վորն ստացվում և առքի գնի ու վերադիր ծախսերի գումարումից: (Տես ներքևում):

Վաճառքի գին կոչվում և այն գինը, վորն ստացվում և ինքնարժեքին գումարելով առեվտրական ծախսերի և ոգուսի նուսալ կուսակումը:

Հենց այդ պատճառով ել ապրանքների կնահատման ընդհանուր ղեկավարություն համար պիտի ունենալ նախընթաց շրջանի վերաբերմամբ՝ ըստ ապրանքների խմբավորման՝ հետևյալ տեղեկությունները: Այդ ապրանքային խմբի առքի գինը, նրա վրա ընկնող վերադիր ծախսերը, նրա ինքնարժեքը, ինչ հավելում և արված ինքնարժեքին, վաճառքի արժեքը, հավելումի միջին տոկոսը՝ վաճառքի արժեքի համեմատությամբ և առևտրական ծախսերի տոկոսը:

Այդ տեղեկությունները հնարավոր և ունենալ միայն այն դեպքում, յերբ գնահատման (կալկուլյացիայի) գործը կանոնավոր հիմքերի վրա յե զրված:

Իսկ ապրանքների գնահատման գործի ղեկավարությունը հանդիսանում և հենց այն, վոր ապրանքի վաճառքի արժեքին ընկնող հավելումի մեջին տոկոսը*) համեմատվում և Երջանառության ընկնող առեվտրական ծախսերի տոկոսի հետ և այդ կերպ պարզվում գնահատման արդյունքը:

Հավելումների ու ծախսերի տոկոսների այդպիսի համեմատություն պիտի կատարել ամեն ամսի վերջում:

Յեթե առևտրական ծախսերի տոկոսը չի անցնում նախահաշվով նախատեսված տոկոսի սահմաններից, ապա ապրանքների վաճառքի արժեքին ընկնող հավելումների միջին տոկոսը առեվտրական ծախսերի միջին տոկոսից բարձր պիտի լինի 5-ից մինչեւ 7 տո-

*) Միջին տոկոսը հաշվելու կարգը տես ներքևում (III գլխ.):

կոս: Իսկ յեթե այդ համեմատությունը ցույց և տալիս մեծ տարբերություն, որինակ հավելումները ծախսերից ավելի յեն տասն տոկոսով կամ յերկու տոկոսով, ապա վարչությունը անհապաղ պիտի պարզի այդ հարաբերության փոփոխվելու պատճառները յեւ միջոցներ ձեռն առնի յուր առեվտրական մեջ ուղղումներ մտցնելու՝ համաձայն ընդհանուր ժողովի կողմից հաստատված նախահաշվի ու պլանի:

Այդպիսի տարբերություն հավելումների ու ծախսերի տոկոսների մեջ կարող և առաջ գալ՝ 1) յերբ առանձին ապրանքների փոխհարաբերությունը ապրանքային ասորտիմենտի մեջ զգալիորեն փոխվում և, այսինքն յերբ ավելի ցածր հավելումներով ապրանքներ ավելի շատ և գնված, քան ծրագրով յենթադրվում եր կամ, ընդհակառակը, ավելի քիչ եւ գնված. 2) յերբ վերադիր ծախսերի տոկոսը ավելի յե բարձրանում և 3) յերբ առևտրական ծախսերը նախահաշվով յենթադրածից ավելի բարձր եւ:

Յեթե ապրանքների ընդհանուր ասորտիմենտի մեջ առանձին ապրանքների փոխհարաբերությունը փոխվել և, անհրաժեշտ և պարզել թե այդ ինչով և բացատրվում. արդյոք տարվա յեղանակով (սեզոնով), թե՞ դա մի մշտական յերեւոյթ և: Այս վերջին դեպքում վարչությունը պիտի համապատասխան կերպով բարձրացնի կամ ցածրացնի առանձին ապրանքների վրա արվելիք հավելումների տոկոսը:

Իսկ յեթե վերադիր ծախսերն եւ ավելացել, պիտի պարզել դրա պատճառը. գուցե դա ճանապարհների վատ դրությունից և (մեծ ձյունից, հեղեղումից), գուցե յեղանակի (սեզոնի) հետ կապ ունի (ամառը փոխադրական միջոցներ դժվար եւ գտնվում), գուցե վարձված սայլը լիակատար կերպով չի ոգտագործվում՝ թեթե և բարձրվում կամ գուցե բեռնակիր անասունների կերն և թանգացել: Այս դեպքում ևս վարչությունը պիտի համապատասխան չափով բարձրացնի հավելումի տոկոսը:

Յեւ վերջապես յեթե առևտրական ծախսերի տոկոսն և բարձրացել, պիտի պարզել դրա պատճառը: Յեթե շրջանառություն և կրճատվել և այդ կրճատումը յեղանակի հետ կապ չունի, ապա վարչությունը պիտի միջոցներ ձեռք առնի՝ առևտրական ծախսերը կրճատելու համար:

Մի խոսքով ամեն ամսի վերջում վարչությունը հաշվապանից պիտի տեղեկաններ ստանա Երջանառության, հավելումների ու ծախ-

սերի մասին, ուսադուրյամբ հետևի նրանց իրար հետ ունեցած հա-
րաբերությանը, համեմատի այդ թվերը նախահաշվի ու անցյալ
ամիսների տվյալների հետ:

II. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՆՁՆՈՒՄԸ ԳՈՐԾԱԿ- ՏԱՐԻՆ

Առանձին ապրանքների գնահատումը կատարվում է վոչ թե
ապրանքների կալիուլյացիայի հիման վրա (այս մասին մանրա-
մասն մենք ներքևում ենք խոսելու), այլ լիազորների կամ ընդ-
հանուր ժողովի կողմից հաստատված հավելումի նախահաշվա-
յին տոկոսի հիման վրա:

Սովորաբար ամեն հաշվական տարին սկսվելիս՝ ընկերություն
ընդհանուր կամ լիազորական ժողովը, յերբ քննությունն է յենթար-
կում ընկերություն գործունեություն ծրագիրն ու նախահաշիվը,
յուրաքանչյուր ապրանքի կամ ապրանքային խմբի ինքնարժե-
քին արվելիք հավելումի մոտավոր նորմաներն է հաստատում: Այդ
հավելումի տոկոսային նորմաները հաստատվում են անցյալ հաշ-
վական տարվա հաշվական տվյալների հիման վրա: Զանազան
ապրանքների համար հաստատվում են հավելումի զանազան տո-
կոսներ: (Այս մասին մենք խոսելու յենք մի այլ տեղ):

Ահա հենց այդ նախահաշվով հաստատված հավելումի տո-
կոսի ու անցյալ հաշվական տվյալների համապատասխան յեզ-
րակացությունների հիման վրա յե, վոր վարչությունը նշանա-
կում է նորմայի չյենթարկված ապրանքների գները:

Այս կամ այն ապրանքի—մեր ցույց տված յեղանակով—վո-
րոշված գինը վոչ մի փոփոխություն չի յենթարկվում, քանի վոր
նրա առքի գինը չի փոխվել: Իսկ հենց վոր նրա առքի գինը փո-
փոխվում է, վարչությունը այդ ապրանքին նոր գին է նշանա-
կում՝ համաձայն ապրանքի առքի նոր գնի:

Խանութը մտած ապրանքները գործակատարին են հանձն-
վում՝ նրա գույք քաշն ու չափը ստուգելուց հետո: Յեթե ստուգ-
ման ժամանակ հայտնաբերվում է, վոր այս կամ այն ապրանքի
քանակը, քաշը կամ չափը հաշվի մեջ ցույց տված քանակին,
քաշին կամ չափին չի համապատասխանում, ապա հենց հաշվի
վրա կարմիր թանաքով պիտի նշանակել հայտնաբերված քանա-
կը, չափն ու քաշը: Իսկ հաշվի լուսանցքում յուրաքանչյուր ապ-

րանքի տողի դիմաց գրվում է նույնպես կարմիր թանաքով տըվ-
յալ ապրանքի վաճառքի գինը և արժեքը: (Այս մասին ավելի
մանրամասն աես մեր հրատարակելիք «Գործակատարի հաշվառման
մասին» նոր գրքում, վորը մոտ ժամանակներս լույս է տեսնելու):

Ապրանքների հետ միասին ստացված այն տարան (արկղ,
փաթեթ և այլն), վոր արժեք ունի (որինակ քսակները, տակառ-
ները, թեյի արկղերը և այլն), գործակատարին են տրվում հաշ-
վով, ինչպես այլ ապրանքներ՝ նշանակելով նրանցից յուրաքան-
չյուրի համար վաճառքի գին: Տարայի վաճառքի ընդհանուր ար-
ժեքն ավելացվում է ապրանքների վաճառքի ընդհանուր արժե-
քին, վորից հետո այդ յերկու թվերի գումարը նշանակվում է
հաշվի վրա: Գործակատար՝ ապրանքի ու տարայի այդ ընդհանուր
գումարն ընդունելու համար՝ հաշվի վրա տալիս է ստացուցիլուն:

III. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ (ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ)

Ապրանքները գնահատել, նշանակում է վորոշել ապրանքների
ինքնարժեքն ու նրանց վաճառքի գինը:

Ինքնարժեքը կազմվում է առքի գնից ու վերադիր ծախքե-
րից, իսկ վաճառքի գինը—ինքնարժեքից, առևտրական ծախքե-
րից ու ոգուտի նորմալ կուտակումից: Թե վորոշք են վերադիր
ու առևտրական ծախքերը, այլ և ոգուտի կուտակման վճիռ չափը
պիտի նորմալ համարել, այդ մասին մենք մանրամասն կանգ
կառնենք հետագա գլուխներում:

Ա. ՎԵՐԱԴԻՐ ԾԱԽՍԵՐ

Մեր սպառողական ընկերությունները սովորաբար ապրանք
են գնում կամ իրենց կենտրոնից (Հայկոտլից), կամ ընկերու-
թյան մոտ գտնվող այլ առևտրական հիմնարկություններից
(Հայառից, Սինդիկատից, Անդրպետառից և այլն):

Վորպեսզի գնված ապրանքը հասցվի ընկերություն խանու-
թը, ընկերությունը մի շարք ծախսեր է անում. յերկաթուղուն
փոխադրավարձ է տալիս, ապրանքներ կայարան տեղափոխելիս՝
սայլեր է վարձում, ապրանքները բարձելու ու թափելու համար
վճարում է մշակներին և այլն, և այլն: Ահա ապրանքների գնման
հետ կապված այդ կարգի ծախսերն են, վոր կոչվում են վերա-
դիր ծախսեր:

Բոլոր վերադիր ծախսերը բաժանվում են հետևյալ տեսակներին (հոգվածներին) մեջ:

1. Ապրանքների փոխադրավարձ.—այս ծախսերն են՝ ապրանքների գնման վայրից մինչև յերկաթուղու կայարան տեղափոխելու վարձը, վազոնները բարձելու հետ կապված ծախսերը, յերկաթուղու (կամ նավակի) փոխադրավարձը, ճանապարհին մի վազոնից մյուսը փոխադրելը, վազոններից թափելը, ապրանքներին ապահովագրումը ճանապարհին, այլ տեղափոխության ծախսեր ու տուրքեր, ապրանքը մինչև խանութ հասցնելը:

2. Բորսային ու դրոմասուբային ծախսեր.—այս ծախսերն են՝ բորսայում առևտրական գործարքների գրանցման համար արվող ծախքերը, այլ և ապրանքի հաշվի մեջ նշանակված գործատուների գումարը:

3. Ապրանքների գնման հետ կապված ծախսեր.—ապրանքներին դնողին տրված որապահիկները և այլն ու նրա ճանապարհածախսը (յերկաթուղի, կառք և այլն):

4. Փաթեքներ.—յեթե ապրանք մատակարարողը հաշվին ափեկացնում է ճիշտ, պարանների, յերկաթի-կապի և ուրիշ փաթեթեղենի ծախսերը:

5. Տարալի մատուցում.—այս հոգվածով անց են կենում այն ծախսերը, վորոնք վերաբերում են ապրանք մատակարարողին հաշվում նշանակված այնպիսի տարաներին, վորոնք՝ ապրանքը գործակատարին հանձնելիս՝ բոլորովին անպետք են և դրա համար ել հաշվով գործակատարին չեն հանձնված. կամ այնպիսի տարաներին, վորոնց գինը իջեցված է վարչության կողմից. (որինակ հաշվի մեջ այդ տարան արժե 3 բուրլի, իսկ գործակատարին հանձնվում է 2 բ. գնահատումով): Ահա հենց այդ մի բուրլին (3 բ.—2 բ.—1 բ.) ևս վերադիր ծախս է հաշվում:

6. Ապրանքների պակասումը նախապահին և քաշի պակասորդը տարալի դիմաց.—յեթե այդպիսիքը հայտնաբերված են՝ ապրանքները խանութին հանձնելիս. (բացառությամբ այն պակասորդի, վորը սայլապանի, յերկաթուղու կամ այլ փոխադրողի հանցանքով է առաջ յեկել և վորպիսի պակասորդը գրվում է այդ անձանց կամ հիմնարկության հաշվին):

Բոլոր այդ ծախսերը ապրանքների կալվույցային ժամանակ մտնում են նրանց ինքնարժեքի մեջ. վերադիրների այդ բոլոր տեսակ ծախսերը բաժանվում են յերեք խմբի.

1. Ուղղակի վերադիր ծախսեր.—այս ծախսերն արված են լի-

նում վոչ թե գնված բոլոր ապրանքների համար, այլ մի քանի առանձին ապրանքների համար, որինակ՝ փաթեթը, ապրանքի պակասորդը, տարալի մաշումը և այլն:

2. Վերադիր ծախսեր ըստ ապրանքների քաշի (այսինքն ծախսեր, վորոնք կախված են ապրանքների քաշից).—ապրանքների փոխադրավարձ և այն բոլոր ծախսերը, վորոնք բերված են վերը վերադիր ծախքերի 1-ին հոգվածի մեջ:

3. Վերադիր ծախսեր ըստ ապրանքների գումարի.—բորսային ծախսեր, որապահիկներ և այլն:

Վերադիր ծախքերի վերջին յերկու խումբը բաժանվում են ջուկ-ջուկ առանձին ապրանքների մեջ, իսկ առաջին խումբը վերադիր ծախսերը վերաբերում են ուղղակի այն ապրանքներին, վորոնց վրա արված են այդ ծախսերը:

Բ. ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ ԾԱԽՔԵՐ

Առևտրական ծախքեր են կոչվում այն բոլոր ծախքերը, վորոնք առաջանում են ապրանքների պահպանման ու ծախելու հետևանքով:

Բոլոր այդ ծախսերը բաժանվում են առանձին հոգվածների, վորոնց մանրամասն բացատրությունը տրվում է ստորև:

Վառչության ոսնիկը.—այս հոգվածը բովանդակում է միայն աշխատավարձը վարչության այն անդամներին, վորոնք մեծապես չեն կատարում գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի պաշտոնները:

Այն ոսնիկը, վոր տրվում է վարչության անդամին, վորպես գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի, հաշվում է վորպես ծառայողներին տրվող աշխատավարձ:

Վերասուգիչ Հանձնաժողովի ոսնիկը.—Վերասուգիչ հանձնաժողովի բոլոր անդամներին՝ թե մշտական, ամսական ոսնիկը, թե նրանց առանձին քննական ու ստուգողական գործողությունների համար տրվող աշխատավարձը):

Ծառայողների աշխատավարձը.—այստեղ մտնում է բոլոր մշտական ու ժամանակավոր ծառայողների աշխատավարձը: Այն աշխատավարձը, վոր տրվում է վարչության անդամին, յերբ վերջինս կատարում է գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի պաշտոնները (տես վերը). այն պարգևը (պրեմիան), վոր ընկերությունը՝ համաձայն արհմիության հետ ունեցած պայմանագրի՝ վճարում է ծառայողներին. գործակատարին տրվող կոմիսիոն

սերի մասին, ուշադրությամբ հետևի նրանց իրար հետ ունեցած հարաբերությանը, համեմատի այդ թվերը նախահաշվի ու անցյալ ամիսների տվյալների հետ:

II. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՆՁՆՈՒՄԸ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐԻՆ

Առանձին ապրանքների գնահատումը կատարվում է վոչ թե ապրանքների կալիուլյացիայի հիման վրա (այս մասին մանրամասն մենք ներքևում ենք խոսելու), այլ լիազորների կամ ընդհանուր ժողովի կողմից հաստատված հավելումի նախահաշվային տոկոսի հիման վրա:

Սովորաբար ամեն հաշվական տարին սկսվելիս՝ ընկերությունը ընդհանուր կամ լիազորական ժողովը, յերբ քննություն է յենթարկում ընկերությունը գործունեություն ծրագրին ու նախահաշիվը, յուրաքանչյուր ապրանքի կամ ապրանքային խմբի ինքնարժեքին արվելիք հավելումի մոտավոր նորմաներ է հաստատում: Այդ հավելումի տոկոսային նորմաները հաստատվում են անցյալ հաշվական տարվա հաշվական տվյալների հիման վրա: Ձանազան ապրանքների համար հաստատվում են հավելումի զանազան տոկոսներ: (Այս մասին մենք խոսելու յենք մի այլ տեղ):

Ահա հենց այդ նախահաշվով հաստատված հավելումի տոկոսի ու անցյալ հաշվական տվյալների համապատասխան յեղբակացությունների հիման վրա յե, վոր վարչությունը նշանակում է նորմայի չյենթարկված ապրանքների գները:

Այս կամ այն ապրանքի—մեր ցույց տված յեղանակով—վորոշված գինը վոչ մի փոփոխություն չի յենթարկվում, քանի վոր նրա առքի գինը չի փոխվել: Իսկ հենց վոր նրա առքի գինը փոփոխվում է, վարչությունը այդ ապրանքին նոր գին է նշանակում՝ համաձայն ապրանքի առքի նոր գնի:

Սառնությունը մտած ապրանքները գործակատարին են հանձնվում՝ նրա զուտ քաշն ու չափը ստուգելուց հետո: Յեթե ստուգման ժամանակ հայտնաբերվում է, վոր այս կամ այն ապրանքի քանակը, քաշը կամ չափը հաշվի մեջ ցույց տված քանակին, քաշին կամ չափին չի համապատասխանում, ապա հենց հաշվի վրա կարմիր թանաքով պիտի նշանակել հայտնաբերված քանակը, չափն ու քաշը: Իսկ հաշվի լուսանցքում յուրաքանչյուր ապ-

րանքի տողի դիմաց գրվում է նույնպես կարմիր թանաքով տրվյալ ապրանքի վաճառքի գինը և արժեքը: (Այս մասին ավելի մանրամասն ահա մեր հրատարակելիք «Գործակատարի հաշվառման մասին» նոր գրքում, վորը մոտ ժամանակներս լույս է տեսնելու):

Ապրանքների հետ միասին ստացված այն տարան (արկղ, փաթեթ և այլն), վոր արժեք ունի (որինակ քսակները, տակառները, թեյի արկղերը և այլն), գործակատարին են տրվում հաշվով, ինչպես այլ ապրանքներ՝ նշանակելով նրանցից յուրաքանչյուրի համար վաճառքի գին: Տարայի վաճառքի ընդհանուր արժեքն ավելացվում է ապրանքների վաճառքի ընդհանուր արժեքին, վորից հետո այդ յերկու թվերի գումարը նշանակվում է հաշվի վրա: Գործակատարը՝ ապրանքի ու տարայի այդ ընդհանուր գումարն ընդունելու համար՝ հաշվի վրա տալիս է ստուգություն:

III. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ (ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ)

Ապրանքները գնահատել, նշանակում է վորոշել ապրանքների ինքնարժեքն ու նրանց վաճառքի գները:

Ինքնարժեքը կազմվում է առքի գնից ու վերադիր ծախքերից, իսկ վաճառքի գինը—ինքնարժեքից, առևտրական ծախքերից ու ոգուտի նորմալ կուտակումից: Թե վորոշք են վերադիր ու առևտրական ծախքերը, այլ և ոգուտի կուտակման վեր չափը պիտի նորմալ համարել, այդ մասին մենք մանրամասն կանգ կառնենք հետագա գլուխներում:

Ա. ՎԵՐԱԴԻՐ ԾԱԽՍԵՐ

Մեր սպառողական ընկերությունները սովորաբար ապրանք են գնում կամ իրենց կենտրոնից (Հայկոոպից), կամ ընկերություն մոտ գտնվող այլ առևտրական հիմնարկություններից (Հայառից, Սինդիկատից, Անդրպետառից և այլն):

Վորպեսզի գնված ապրանքը հասցվի ընկերություն խանութը, ընկերությունը մի շարք ծախսեր է անում. յերկարություն փոխադրավարձ է տալիս, ապրանքներ կայարան տեղափոխելիս՝ սայլեր է վարձում, ապրանքներ բարձելու ու թափելու համար վճարում է մշակներին և այլն, և այլն: Ահա ապրանքների գնման հետ կապված այդ կարգի ծախսերն են, վոր կոչվում են վերադիր ծախսեր:

Բոլոր վերագիրը ծախսերը բաժանվում են հետևյալ տեսակների (հոգվածների) մեջ:

1. Ապրանքների փոխադրավարձ.—այս ծախսերն են՝ ապրանքների գնման վայրից մինչև յերկաթուղու կայարան տեղափոխելու վարձը, վագոնները բարձելու հետ կապված ծախսերը, յերկաթուղու (կամ նավակի) փոխադրավարձը, ճանապարհին մի վագոնից մյուսը փոխադրելը, վագոններից թափելը, ապրանքների ապահովագրումը ճանապարհին, այլ տեղափոխության ծախսեր ու տուրքեր, ապրանքը մինչև խանութ հասցնելը:

2. Բորային ու դոսուսուրային ծախսեր.—այս ծախսերն են՝ բորայում առևտրական գործարքների գրանցման համար արվող ծախսերը, այլ և ապրանքի հաշվի մեջ նշանակված դրոշմատուրքի գումարը:

3. Ապրանքների գնման հետ կապված ծախսեր.—ապրանքների գնորդին տրված որապահիկները և այլն ու նրա ճանապարհածախսը (յերկաթուղի, կառք և այլն):

4. Փաթեթներ.—յեթե ապրանք մատակարարողը հաշվին ափեթեթներով և ճիւղով, պարանների, յերկաթի-կապի և ուրիշ փաթեթեթեղների ծախսերը:

5. Տարալի մաշումը.—այս հոգվածով անց են կենում այն ծախսերը, վորոնք վերաբերում են ապրանք մատակարարողի հաշվում նշանակված այնպիսի տարաներին, վորոնք՝ ապրանքը գործակատարին հանձնելիս՝ բոլորովին անպետք են և դրա համար ել հաշվով գործակատարին չեն հանձնված. կամ այնպիսի տարաներին, վորոնց գինը իջեցված է վարչության կողմից. (որինակ հաշվի մեջ այդ տարան արժե 3 բուլբի, իսկ գործակատարին հանձնվում է 2 բ. գնհատումով): Ահա հենց այդ մի բուլբին (3 բ.—2 բ.—1 բ.) ևս վերագիրը ծախս և հաշվում:

6. Ապրանքների պակասումը նախապահին և քաշի պակասորդը սարայի դիմաց.—յեթե այդպիսիքը հայտնաբերված են՝ ապրանքները խանութին հանձնելիս. (բացառությամբ այն պակասորդի, վորը սալապանի, յերկաթուղու կամ այլ փոխադրողի հանցանքով է առաջ յեկել և վորպիսի պակասորդը գրվում է այդ անձանց կամ հիմնարկության հաշվին):

Բոլոր այդ ծախսերը ապրանքների կալույցացիայի ժամանակ մտնում են նրանց ինքնարժեքի մեջ, վերագիրների այդ բոլոր տեսակ ծախսերը բաժանվում են յերեք խմբի.

1. Ուղղակի վերադր ծախսեր.—այս ծախսերն արված են լի-

նում վոչ թե գնված բոլոր ապրանքների համար, այլ մի քանի առանձին ապրանքների համար, որինակ՝ փաթեթը, ապրանքի պակասորդը, տարայի մաշումը և այլն:

2. Վերադր ծախսեր ըստ ապրանքների քաշի (այսինքն ծախսեր, վորոնք կախված են ապրանքների քաշից).—ապրանքների փոխադրավարձ և այն բոլոր ծախսերը, վորոնք բերված են վերը վերագիր ծախսերի 1-ին հոգվածի մեջ:

3. Վերադր ծախսեր ըստ ապրանքների գումարի.—բորային ծախսեր, որապահիկներ և այլն:

Վերագիր ծախսերի վերջին յերկու խումբը բաժանվում են ջուկ-ջուկ առանձին ապրանքների մեջ, իսկ առաջին խումբը վերագիր ծախսերը վերաբերում են ուղղակի այն ապրանքներին, վորոնց վրա արված են այդ ծախսերը:

Բ. ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ ԾԱԽՔԵՐ

Առևտրական ծախսեր են կոչվում այն բոլոր ծախսերը, վորոնք առաջանում են ապրանքների պահպանման ու ծախելու հետևանքով:

Բոլոր այդ ծախսերը բաժանվում են առանձին հոգվածների, վորոնց մանրամասն բացատրությունը տրվում է ստորև:

Վառչուքյան ոսնիկը.—այս հոգվածը բովանդակում է միայն աշխատավարձը վարչության այն անդամներին, վորոնք վեսապես չեն կասարում գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի պաշտոնները:

Այն ոսնիկը, վոր տրվում է վարչության անդամին, վորպես գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի, հաշվվում է վորպես ծառայողներին տրվող աշխատավարձ:

Վերադրվող Հանձնաժողովի ոսնիկը.—Վերաստուգիչ հանձնաժողովի բոլոր անդամներին՝ թե մշտական, ամսական ոսնիկը, թե նրանց առանձին քննական ու ստուգողական գործողությունների համար տրվող աշխատավարձը:

Ծառայողների աշխատավարձ.—այստեղ մտնում է բոլոր մշտական ու ժամանակավոր ծառայողների աշխատավարձը: Այն աշխատավարձը, վոր տրվում է վարչության անդամին, յերբ վերջինս կատարում է գործակատարի, գանձապահի կամ հաշվետարի պաշտոնները (տես վերը). այն պարգևը (պրեմիան), վոր ընկերությունը՝ համաձայն արհմիության հետ ունեցած պայմանագրի՝ վճարում է ծառայողներին. գործակատարին տրվող կոմիսիոն

վարձատրութիւնը, յերբ գործակատարը վոչ թե ոռճիկ է ստանում, այլ տոկոսային վարձատրութիւն՝ յուր կատարած շրջանառութեան դիմաց. արտաժամյա կամ հատուկ պայմանով կատարվող աշխատանքների աշխատավարձը, չորսագործած արձակուրդի փոխարեն վճարված գումարները, կրճատման դեպքում տրվող նպաստը և այլն:

Սոցիալական ապահովագրումը.— այստեղ մտնում են այն գումարները, վոր վճարվել են կամ վճարվելու յեն ծառայողների կամ ծառայողների պարտականութիւնները կատարող վարչութեան անդամների սոցիալական ապահովագրութեան համար:

Ծառայողների պահպանման այլ ծախսեր.— այստեղ են մըտնում արտադրական հագուստի արժեքը, պարենավորման ծախսերը, արհմիութեան տրվող դանազան հատկացումները և այլն:

Շենքի վարձ.— այստեղ է մտնում ընկերութեան խանութները, պահեստների ու գրասենյակի համար վճարված վարձը, այդ շենքերի հիմնական նորոգման ծախքերը, յեթե այդ նորոգումը նախատեսված է պայմանագրով, վերջապէս այդ շենքերի ապահովագրումը կրակից:

Վառելիք յեւ յուսավորութիւն.— այն բոլորը, ինչ վոր ծախսվում է ընկերութեան խանութները, գրասենյակին ու պահեստները յուսավորելու և տաքացնելու համար:

Նորոգումներ.— այստեղ մտնում են սեփական կամ վարձու շենքերի մանր նորոգումների վրա արված ծախքերը, այն հիմնական նորոգումների ծախքերը, վոր պայմանագրով նախատեսված չեն. հատակները լվանալու, պատերն սպիտակացնելու ծախքերը, գույքի մանր նորոգման ծախքերը, մանր գույքի արժեքը (որինակ՝ թանաքաման, բանալիներ, քանոններ, ճրագի սպակի և այլն):

Սեփական շենքերի ապահովագրում յեւ այդ շենքերի համար տրվող հարկերն ու տուրքերը:

Գույքի արժեքի հանգեցումը (ամորտիզացիան).— այն ծախքերը, վոր գուրս են գրվում սեփական շենքի ու գույքի մաշվելու դիմաց:

Ընդհանուր ժողովների համար արվող ծախսեր.— այստեղ մըտնում են ընդհանուր կամ լիազորական ժողովների, նույնպէս և անդամների շրջանային ժողովների համար արվող բոլոր ծախքերը— ժողովների շենքի վարձ, ծանուցագրեր ուղարկելու, լուսավորութեան, ժողովականներին տրվող թեյի և այլ նման ծախքերը:

Ընկերության գործերով զարծուղումներ յեւ հանապարհաժախօ.— այստեղ մտնում են այն բոլոր ծախսերը, վոր կապ ունեն ընկերութեան գործերով գործուղումների ու ճանապարհաժախքի հետ, բացի ապրանքի շփելու յեւ գնելու համար կատարված ծախսերից (վերջին ծախսերը մտնում են վերադիր ծախսերի մեջ. տես վերը):

Հաւելեմայաններ, բլանկներ ու գրեմական պիտուքներ.— այս հաշվով անցնում են բոլոր մանր գրեմական պիտուքները համար կատարվող ծախքերը՝ թուղթ, ծրար, գրչածայր, թանաք, մատիտ և այլն, և բացի այդ, ընկերութեան անդամներին տրվող անդամագրքույկների ու կանոնադրութիւնների ծախքերը, յեթե վերջիններս տրվում են ընկերութեան անդամներին ճրի:

Իսկ յեթե ընդհանուր (կամ լիազորական) ժողովի հրահանգով անդամագրքույկներն ու կանոնադրութիւնները որոշված է վճարով տալ, այս վերջիններս ինքնարժեքով տրվում են վորյեվե մեկին հաշվով ճիշտ տոնայեւ, ինչպէս առ հաշիվ գումարները:

Փոստ-հեռագրական ու հեռախոսային ծախսեր.— այս հաշվով անցնում են գնված փոստային գրոշմանիշների, փողի փոխադրութեան (փոստով, հեռագրով և բանկերի միջոցով), հեռագրի ու հեռախոսի համար արվող բոլոր ծախքերը *):

Փաքեթային նյութեր.— (փաթեթաթղթի ու փաթեթներ կապելու թելի արժեքը, յեթե ըստ պայմանագրի՝ այդ բոլորի արժեքը գործակատարին հանձնված ապրանքի վրա չի գրվում):

Ապրանքների ու խանութային գույքի ապահովագրումը: Սառցարանի (ХОЛОДИЛЬНИК) և սառցանցի (САМОЛЕДНИК) ծախսեր (վարձը, սառույցի ամբարումը և այլն):

Փոխադրական ծախսեր (ներքին փոխադրութիւն, վոր միայն բաղմախանութներում է լինում).— այս ծախսերը այն փոխադրական ծախսերն են, վոր արվում են ապրանքները մի խանութից մյուսը, կամ պահեստից խանութները փոխադրելու համար:

Խանութների ու պահեստի պահպանման ծախսեր.— այս հոգվածով անցնում են՝ գիշերապահների ոռճիկը, նրանց արտադրական հագուստի ու նրանց ապահովագրութեան ծախսերը, այլ և

*) Փոստային դրամանիշների ծախսը հաշվառվում է յեւ յայնչ մատյանով: Գրոշմանիշները առ հաշիվ տրվում են նամակներն ուղարկողին. վերջինս հատուկ հաշվետրութիւն է կազմում, վորի մեջ ցույց է տրվում, թե ինչքան գրոշմանիշներ է ստացել և ինչպէս է ծախսել (ցույց է տալիս ուղարկված նամակների №№-ը):

միլիցիային կամ գիշերապահների արտելներին տրվող մշտական կամ ժամանակավոր բոլոր վճարումները:
Իրավագրերը յեվ անձնական վկայականները:

Հավասարեցուցիչ տուրք:

Նոտարական ու լրուսուսուրբային ծախսերը, վորպեսիք են՝ դրոշմանիշների գնումը, հավատարմագրերը նոտարի մոտ վավերացնելու ծախսերը, դատական ծախսերը և այլն: (Գնված դրոշմանիշների ծախսման հաշվառումը կատարվում է ճիշտ նույն կարգով, ինչպես նամակադրոշմների ծախքի հաշվառումը):

Ավանդների ու վարկերի համար վնարվող տոկոսները.—(այս հաշվի մեջ նաև մուրհակների գեղջման ու ընկերություն շրջանառության մեջ գտնվող դրամագլխի տոկոսները):

Ապրանքային վաճառի տոկոսները.—այն տոկոսները, վոր ապրանք մատակարարող հիմնարկությունները մուրհակների գեղջման համար առնում են, գրելով այդ հաշվի մեջ կամ բաց հաշվով բաց թողնվող ապրանքներին, հաշվված վարկային տոկոսները:

Կուլ՝ս-կրթական ծախսեր.— ա) սեփական նախաձեռնությունները լրագրերի ու ամսագրերի, կոոպերատիվ կամ այլ գրականության համար արվող ծախքեր, ներկայացումների, յերեկույթների, դասախոսությունների, երևույթների համար արվող ծախքերը, կոոպերատիվ դասընթացներում թողակավորների պահպանման ծախքեր, կոոպերատիվ անկյունների, գրադարանների, ընթերցարանների ու խմբակների պահպանման ծախքեր, կոոպերատիվ կամպանյաններ անցկացնելու հետ կապված ծախքեր և այլն: բ) Նպաստներ նույն նպատակներով, վոր անվերադարձ տրվում են այլ կազմակերպությունների:

Մնացած մանր ծախսերը.—այն բոլոր ծախքերը, վոր վերահիշյալ հոդվածներից վոչ մեկին չի կարելի միացնել *):

Առևտրական ծախսերը ապրանքների ինքնաճեմի մեջ չեն մտնում, այլ միայն հաշվառվում են, այսինքն ի նկատի յին առնվում,—ապրանքների գնահատման (կալկուլյացիայի) և ապրանքների վաճառքի գինը վորոշելու ժամանակ: Հենց այդ նպատակով ամեն ամսի վերջում պիտի հաշվառման յենթարկել թե շրջանառության համեմատությունը առևտրական իրական ծախսերը քանի տոկոս են կազմում:

*) Ծախքերի այս անվանացուցակը հաճախակի յե փոփոխության յենթարկվում: Հենց նոր ստացվեց վիճակագրողների համամիությունական II խորհրդակցության կողմից հաստատված նոր անվանացուցակը: մենք չենք տպագրում այդ նոր անվանացուցակը, յենթագրելով, վոր այն վերջնական չե և, բացի այդ, նա Հայկոպի կողմից կուղարկվի յուր ցանցին: Ծան. թարգմ.

Իրական ծախսերը վորոշելիս՝ ի նկատի պետք առնել վոչ միայն փաստերն արված ծախսերը, այլ և այն ծախսերը, վորոնք վորեն պատճառով չեն վճարված, սակայն վճարվելու յեն: Իսկ յեթե արվել են այնպիսի ծախսեր, վորոնք վերաբերում են ապագային (նախորդ կամ առաջուց արված ծախքեր)—այդ ծախսերը չպիտի տվյալ ամսի ծախսերին միացնել: Նախորդ ամսվա իրական ծախսերի այդ միջոցով վորոշված գումարը յեթե բազմապատկում ենք 100-ով և ստացածը բաժանելով ամսական շրջանառության գումարի վրա, մենք գտնում ենք շրջանառության վրա արված առևտրական ծախսերի միջին տոկոսը: Այդ տոկոսն է ահա, վոր մենք ի նկատի յենք առնում ապրանքների գնահատման ժամանակ՝ ընթացիկ ամսում:

Գ. ՈԳՈՒՏԻ ՆՈՐՄԱԼ ԿՈՒՏԱԿՈՒՄԸ

Ապրանքների վաճառքի գինը վորոշելիս (կալկուլյացիայի ժամանակ)՝ պիտի ի նկատի առնել նաև ոգուտի նորմալ կուտակման անհրաժեշտությունը:

Նորմալ ոգուտ է կոչվում այն ոգուտը, վոր կազմում է շրջանառության (այսինքն վաճառած ապրանքի) 3-ից մինչև 5 տոկոսը:

Այս դեպքում ի նկատի յե առնվում, վոր այդ ոգուտի մի մասը տրվելու յե ընկերության անդամներին, վորպես փայտվճարների դիվիդենտ (տոկոս) և գնումների պարգևատրում (պրիմիա) 40⁰/6-ից վոչ պակաս հատկացվելու յե ընկերության հիմնական դրամագլխին: տոկոսային հատկացումներ են արվելու նաև այլ նպատակների համար (չբավորների կոոպերացման ֆոնդ, կուլտուրիստական և այլն):

Վորպեսզի ոգուտի նորմալ կուտակման այդպիսի տոկոս ունենաք, անհրաժեշտ է, վոր ապրանքների վաճառքի գները նշանակելիս՝ մենք միշտ հետևենք, վոր ապրանքների վրա արվող միջին հավելումը շարունակ առևտրական ծախսերի տոկոսից բարձր լինի 5-ից 7 տոկոս: Սպառողական ընկերության գործնականում անխուսափելի յին այնպիսի դեպքեր, յերբ ապրանքի համար նշանակված վաճառքի գինը վորոշ ժամանակից հետո իջեցվում է, կամ գնորդներին արվում է վորոշ գեղջ, դուրս ե գրվում քաշի պակասորդը, կամ վերջապես գործակատարին տրվում է արված շրջանառության գինաց բնական պակասորդի համար գեղջ: Այս բոլորը միասին առած՝ կազմում են մոտավորապես

69621
3001

յերկու տոկոս: Հենց այդ պատճառով է, վոր վերը հիշած (3-5 տոկոս) ոգուտը կուտակելու համար՝ անհրաժեշտ է, վոր ապրանքների գնահատման գործը դեկավարելիս՝ հավելումների միջին տոկոսը առեկտրական ծախսերի տոկոսից բարձր լինի 5-ից մինչև 7 տոկոս:

Դ. ՀԱՎԵԼՈՒՄԻ ՄԻՋԻՆ ՏՈԿՈՍԸ ՎՈՐՈՇԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

Մենք արդեն գիտենք, վոր առևտրական ծախսերի այն տոկոսը, վոր մենք ապրանքների վաճառքի գները վորոշելիս՝ պիտի չհաշվենք, ունենանք, հաշվվում է շրջանառության, այսինքն վաճառած ապրանքի գումարի վրա: Հենց դրա համար հավելումների միջին տոկոսն էլ առևտրական ծախսերի հետ համեմատելու համար՝ պիտի հաշվել գնված ապրանքների վաճառքի արժեքի վրա: Այլ խոսքով ասած՝ հավելումի տոկոսը և առևտրական ծախսերի տոկոսը պիտի հաշվվեն միևնույն մեծության վերաբերմամբ. այս դեպքում այդ մեծությունը ապրանքների վաճառքի արժեքն է:

Հավելումի միջին տոկոսը հաշվելը՝ վերջինիս առևտրական ծախսերի տոկոսի հետ համեմատելու համար (և վոչ թե վաճառքի գները վորոշելու համար)՝ կատարվում է ամեն ամսի վերջը հետևյալ կարգով: Վորոշվում է, թե ամսվա ընթացքում ինչքան ապրանք է մտել վաճառքի գնով և ինչքան հավելում է արված այդ ապրանքների ինքնարժեքին, ապա՝ հավելումի գումարը բազմապատկվում է 100-ով և բաժանվում ստացված բոլոր ապրանքների վաճառքի արժեքի վրա: Ստացված պատասխանը հավելումի այն միջին տոկոսն է, վոր արվել է ապրանքի վաճառքի արժեքին: Որինակ.

Ամսվա ընթացքում մուտք է յեղել	Վաճառքի արժեքի գումարը	Հավելումի գումարը.
ալյուր	1500	120
բրինձ, ցորեն և այլ հատիկներ	800	80
ձեթ	200	24
նավթ	150	12
աղ	200	16
թեյ	250	40
շաքար	350	35
մանուֆակտուրա	2000	300
գալանտերիյա	500	125
այլ ապրանքներ	600	108
Ընդամենը	6550	860

Այս աղյուսակի գումարների վերաբերմամբ հավելումի միջին տոկոսը հավասար կլինի $(860 \times 100 : 6550) = 13,1\%$ ի:

Իսկ յեթե մենք փորձենք վաճառքի շրջանառության վրա ընկնող առևտրական ծախսերի տոկոսը համեմատության դնել ստացված ապրանքների ինքնարժեքին արված հավելումի միջին տոկոսի հետ՝ ապա այդ համեմատությունը սխալ կլինի: Դա կարելի չէ տեսնել հենց նույն այդ որինակից: Հանելով վաճառքի արժեքից այդ ապրանքների հավելումը $(6550 - 860 = 5690)$, մենք կստանանք նրանց ինքնարժեքը: Հավելումի գումարը բազմապատկած 100-ով և բաժանած ինքնարժեքի գումարին $(860 \times 100 : 5690)$, մենք կստանանք հավելումի տոկոսը՝ $15,1\%$: Հետևապես ապրանքների ինքնարժեքին հաշված հավելումի տոկոսը ավելի բարձր կլինի, քան թե նույն ապրանքների վաճառքի արժեքին հաշված տոկոսը: Հենց այդ պատճառով էլ այդ յերկու տոկոսները (առեկտրական ծախսերի ու հավելումների) չի կարելի դուրս բերել՝ ստացած ապրանքների ինքնարժեքից յեղելով:

Ի հարկե կարելի չէ առեկտրական ծախսերի տոկոսը դուրս բերել՝ վաճառված ապրանքների ինքնարժեքից յեղելով, սակայն այդ հնարավոր է միայն այն դեպքում, յերե յուրաքանչյուր ամսվա վերջը ստեղծվի ապրանքների իրական մնացորդը յեղ պարզված յինի իրական ոգուտի գումարը: Այս դեպքում իրական ընդհանուր (վաճառվող) ոգուտի գումարը հանվում է շրջանառության գումարից. ստացված մնացորդը վաճառված ապրանքների ինքնարժեքի գումարը կլինի: Ապա առևտրական ծախսերի գումարը բազմապատկվում է 100-ով և բաժանվում վաճառված ապրանքների ինքնարժեքի վրա: Այս բոլորից ստացված յեզրակացությունը առևտրական ծախսերի այն տոկոսը կլինի, վոր ընկնում է վաճառված ապրանքների ինքնարժեքին *):

*) Անդրկովկասյան և մասնավորապես ՀՅԽՀ սպառնողներացիայի ցանցը յուր առևտրական ծախսերի տոկոսները դուրս է բերում վաճառված ապրանքների ինքնարժեքից յեղելով: Դրա համար կարևոր կլինի այնպես վարվել, ինչպես ցույց է տալիս բրոշյուրի հեղինակը և այս դեպքում պահանջված կլինի բացարձակ քվարանտան հետաքննություն: Սակայն ի նկատի առնելով, վոր մեր բոլոր կոոպերատիվները հնարավորություն չունեն ամեն ամսի վերջը ապրանքների իրական մնացորդները պարզել, ապա վաճառված ապրանքների ինքնարժեքը վորոշվում է վաճառված ապրանքների վաճառքի գումարից հավելումի միջին տոկոսը (ավելի ամսվա) հանելով: Յենթադրենք, թե ընկերությունը ամսվա ամսում արել է 8300 ռ. շրջանառություն վաճառքի գնով: Հայտ-

36. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ՎՈՐՈՇՈՒՄՆ ԸՍՏ ՆԱԾԻՎՆԵՐԻ

Վորոշել ապրանքների ինքնարժեքը, նշանակում է հաշվել, թե այդ ապրանքը ինչքան արժե մինչև ընկերություն պահանջարկի կենտրոնական խանութը հասցնելը: Այսինքն հաշվով գնված ապրանքի գումարին պիտի ավելացնել այն բոլոր ծախսերը, վոր ապրանք հայթայթողն արել է ապրանքի գնման ու փոխադրության համար:

Վերցնենք այսպիսի մի օրինակ.

Գնված են զանազան ապրանքներ. հաշվի գումարը 250 ռ.:

Այն ծախսեր, վորոնք հաշվին են վերագրված մասնաշաղկապով:

դրոշմատուրք	50 կ.
փաթեթավորում	1 ռ. 50 »
վարկային %	5 » —
փոխադրություն ու բարձում	3 » —

Ընդամենը ըստ հաշվի 260 ռ.

Այն ծախսեր, վորոնք կատարված են ընկերության կողմից՝

փոխադրվարձ յերկաթուղուն	1 ռ. 15 կ.
կայարանից քաղաք տեղափոխելուն	1 » 85 »
ապրանքի գնորդին (որապահիկ)	1 » 25 »
Ապրանքի խանութում ընդունելիս՝ պարզվեց՝	
շաքարի պակասորդ $1\frac{1}{2}$ կիլո	— 83 »

Ընդամենը 265 ռ. 08 կ.

Բերված օրինակից յերևում է, վոր հաշվին վերագրված ծախսերի թվում կա 5 ռ. վարկային %-ներ: Այդ տոկոսները վերադիր ծախս համարել յերբեք չի կարելի, քանի վոր այդ ծախսն առաջա-

նի յե, վոր նույն ամսում գնված ապրանքների ինքնարժեքին ընկերությունն արել է 120% հավելում: Պիտի պարզել, թե ընկերության վաճառքի քանակության (8500 ռ.) ապրանքն ինքնարժեքով ի՞նչքան արժե: Դրա համար քանակության (վաճառքի գնով) գումարը բազմապատկում ենք 100-ով յեվ բաժանում 100-ը գումարած յվյալ ամսվա հուլիսի 1-ին յիսն տոկոսի վրա: Այսինքն մեր օրինակում 8500 ռ. վաճառքի շրջանառության ինքնարժեքը հավասար կլինի

$$\frac{8500 \times 100}{100 + 12} \text{ կամ } \frac{8500 \times 100}{112} = 7589 \text{ ռ. } 28 \text{ կոպ.}:$$

Այս ֆորմուլայով գտնված ինքնարժեքը մոտավոր կլինի. սակայն ապրանքները ցուցակագրելու դժվար աշխատանքից միայն այս կերպ հնարավոր է խուսափել:

Ծանոթ. Թարգմանի

նում է վոր թե ապրանքներ գնելու ու տեղափոխելու հետևանքով, այլ այն պատճառով, վոր ընկերությունը սեփական միջոցներ չունի: Յեթե ընկերությունը գնված ապրանքների արժեքը կանխիկ վճարած լիներ, պարզ է, վոր այդ ծախքը չէր մտնի մատակարարողի հաշվի մեջ:

Ապա, յեթե ընկերությունը փոխանակ ապրանքներն ապառիկ գնելու, փոխառություն անել բանկից կամ վորեւե մասնավոր անձից է դրանով ապրանք առնել, — պարզ է, վոր այդ գումարի ծախքը դարձյալ հաշվի մեջ չէր մտնի: Փոխ առած գումարների համար ընկերությունը վճարում է վորոշ տոկոս, վորը մատակարարողի հաշվին չի վերագրվի, քանի վոր հաշվը կանխիկ դրամով կլինի վճարված: Այս դեպքում էս տոկոսների ծախքերը հաշվեմատյաններով կգրանցվեն, վորպես առևտրական ծախքեր:

Հենց այդ պատճառով վարկային տոկոսներ չի կարելի վերադիր ծախս համարել յե՛վ այն դեպքերում, յերբ նրանք մեջված են հաշվի մեջ յեվ յերբ պիտի ապրանքների ինքնարժեքը վորոշել, ապա վարկային %/0-ը պիտի «ընդամենը» գումարից դուրս գալ մոտավորապես այս ձևով՝

Ընդամենը 265 ռ. 08 կ.

Դուրս գալով վարկային %/0-ը 5 » —

Ապրանքների ինքնարժեքը 260 ռ. 08 կ.

Ընդհանրապես ապրանքների ինքնարժեքն այսպես է վորոշվում՝ համաձայն հաշվի:

Այլ խոսքերով ասած՝ այն բոլոր, յինչ վոր ծախսված է ապրանքի վրա մինչև նրա խանութը մեջնելը, բացառությամբ վարկային տոկոսների, կազմում է ապրանքի ինքնարժեքը:

2. ԱՌԱՆՁԻՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ՎՈՐՈՇՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Վորպեսզի ամեն մի առանձին ապրանքի ինքնարժեքը վորոշենք, պիտի այդ ապրանքների գնման հետ կապված վերադիր ծախսերի ամբողջ գումարը բաժանենք այդ ապրանքների քանակի կամ արժեքի վրա: Այդ բաժանումը կատարվում է տարբեր յեղանակով՝ նայած թե ի՞նչ ապրանքներ են գնված — միայն կշռովի՞ ապրանքներ, խճոն (կշռովի ու հատավաճառ), թե՞ միայն հատավաճառ:

Յեթե հաշվով ստացված են մեկանուն ու մի տեսակի ապ-

րանք, ապա առքի գնին պիտի ավելացնել բոլոր վերադիր ծախսերը. ստացված գումարը այդ ապրանքի ինքնարժեքը կլինի:

Յերբհաշվով ստացված են զանազան ապրանքներ և այն ել միայն կշռովի ապրանքներ, ապա բոլոր վերադիր ծախսերի գումարը բաժանվում է յերեք խմբի. մի խումբը—վոր բաշխվում է համաձայն ստացված ապրանքների քաշի, մյուսը—համաձայն այդ ապրանքի առքի արժեքի, իսկ յերրորդը—այն ապրանքի արժեքին է ավելացվում, վորի համար այդ ծախքերն արված են:

Վերոհիշյալ որինակից վերադիր ծախսերի այն մասը, վոր բաշխվում է համաձայն ապրանքի քաշի, հետևյալն է.

փոխադրութուն և բարձում	3	ր.—
փոխադրավարձ յերկաթուղուն	1	» 15 կ.
կայարանից քաղաք տեղափոխելուն	1	» 85 »

Գումար 6 ր.

Այդ գումարը բաժանվում է ստացված ապրանքի ընդհանուր քաշի, յենթադրենք 200 կիլոգրամի վրա, վորը կկազմե մի կիլոգրամին 3 կոպեկ: Ապա այդ յերեք կոպեկը բազմապատկվում է ստացված ապրանքների ամեն մի տեսակի քաշով, և այսպիսով ստացվում է առանձին ապրանքներից ամեն մեկին ընկնող վերադիր ծախքերի գումարը:

Յեթե հաշվով ստացված են թե կշռովի, թե հատավաճառ ապրանքներ, ապա հատավաճառ ապրանքները կշռվում են առանձին-առանձին և նրանց քաշը գրվում է հաշվի վրա: Այս հատավաճառ ապրանքներից յուրաքանչյուրի վերադիր ծախքերը հաշվվում են վերը ցույց արված կարգով:

Ըստ արժեքի գումարի վերադիր ծախքերին են վերաբերում վերոհիշյալ որինակի մեջ հետևյալները.

Դրոշմատուրք	50	կոպ.
Ապրանքի գնորդին (որապահիկ) . 1 ր. 25 »		

Գումարը 1 ր. 75 կոպ.

Այս խմբի ծախսերի գումարը բաշխվում է ապրանքների առքի արժեքի գումարի վրա (այսինքն 250 ր.).— ստացվում է մի բուրլուն ծախք 0,7 կոպեկ, վորը բազմապատկվում է ստացված ամեն մի ապրանքի արժեքի գումարով և այս կերպ վորոշվում է այս խմբի վերադիր ծախսը, վոր ընկնում է տվյալ ապրանքի վրա՝ ըստ նրա արժեքի:

1 ր. 50 կոպ. փաթեթավորման ծախսը, այլ և քաշի պակասորդը այն ապրանքներին են վերաբերում, վորոնց համար այդ ծախսն արված է կամ վորոնց քաշից պակասել է (այս դեպքում՝ շաքարին):

Նշանակում է՝ այս կամ այն ապրանքի ինքնարժեքը կազմվում է ա) այդ ապրանքների առքի գնից, բ) վերադիր ծախսերից, վոր բաշխվում են համաձայն ապրանքի քաշի, գ) վերադիր ծախսերից, վոր բաշխվում են համաձայն ապրանքի առքի արժեքի ևզ դ) վերադիր ծախսերից, վոր վերաբերում են ուղղակի այս կամ այն ապրանքին:

Յեթե մի սայլով խանութն ապրանք է ստացել յերկու կամ ավելի հաշիվներով, ապա փոխադրավարձի գումարը նախ բաժանվում է հաշիվների մեջ համաձայն առանձին հաշիվներով ստացվող ապրանքների քաշի և գումարի համապատասխան մասը վերադրվում է առանձին հաշիվների վերաբերող վերադիր ծախքերին:

Սակայն պետք է ի նկատի առնել, վոր վերադիր ծախսերն ըստ քաշի և ըստ արժեքի բաշխելը նպատակահարմար է միայն այն դեպքերում, յերբ մեծ քանակությամբ եման ապրանքների հետ միաժամանակ ստացվում են փոքր քանակությամբ թանգ ապրանքներ. որինակ մի սայլով 20 փութ աղ է ստացված է 5 փութ կշռող մի հակ մանուֆակտուրա: Այն արժե 20 ր., իսկ մանուֆակտուրան—300 ր.: Այս դեպքում ապրանքի սեղափոխության ծախսերը պիտի բաժանել բաշխել, իսկ մնացած ծախսերն—բաշխել արժեքի. իսկ յեթե մի սայլի վրա ստացվում են արժեքով միմյանից ապրանքներ, որինակ—ալյուր, բրինձ, շաքար և այլ նպարեղեն (բակալենյի) ապրանքներ, ապա փոխադրական, ծախքերը բոլոր մյուս ծախքերի հետ միասին պիտի բաժանել ըստ ապրանքների արժեքի: Այս կերպ փոխադրական ծախսերը բաշխելով առանձին ապրանքների ինքնարժեքի վրա, զգալի ազդեցություն չի առնի, իսկ ծախքերի բաշխումը—շատ կհեշտանա:

Բացի այդ, կարող են լինել և գեպքեր, յերբ մի սայլի վրա ստացված է յենթադրենք մի տակառ ձեթ և մի արկղ զանազան մանրուշք (մի փութ ծանրությամբ): Այս դեպքում փոխադրության ամբողջ ծախքը պիտի ձեթի ինքնարժեքի մեջ մտցնել:

Ե. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՄԻ ՄԻԱՎՈՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԸ ՎՈՐՈՇԵԼՈՒ ԿԱՐԸ

Առանձին ապրանքների ինքնարժեքի գումարը բաժանվում է այդ ապրանքի քանակի վրա, ստացված գումարը ցույց է տալիս այդ ապրանքի մի միավորի ինքնարժեքը:

Որինակ վերոհիշյալ հաշվով ստացված ապրանքների մեջ կա 10 կիլոգրամ մթեյ՝ 5-ական բուլբուլով մի կիլոգրամմը, ընդամենը 50 բուլբուլ:

Այդ թեյին՝ վերոհիշյալ վերադիր ծախքերից ընկնում է. առաջին խմբից $3 \times 10 = 30$ կ. (ըստ քաշի) յերկրորդ խմբից $0,7 \times 50 = 35$ կ. (ըստ արժեքի)

Թեյի ինքնարժեքը 50 բ. 65 կոպ. է:

Այս գումարը բաժանելով թեյի քանակի վրա (10 կիլոգրամմ), մենք կստանանք մի կիլոգրամմի ինքնարժեքը՝ 5 բ. $6\frac{1}{2}$ կոպեկ:

Հատավաճառ ապրանքների ամեն մի հատի ինքնարժեքը (որինակ դանակ, պատառաքալ, գլալ, առանձին ամանեղեն և այլն) վորոշվում է այդ ապրանքներին ընկնող վերադիր ծախքերը բաժանելով նրանց առքի արժեքի վրա:

Որինակ՝ վերոհիշյալ հաշվով ստացված ապրանքների մեջ է միջի այլոց կան զանազան սկաբյանոյ ապրանքներ 48 բ. առքի արժեքով—40 կիլոգրամմ քաշով: Այդ ապրանքներն ստացվել են մի արկղի մեջ, վորն արժե 40 կոպեկ և վորն այժմ անպետք է ու արժեքից զուրկ:

Այդ ապրանքներին վերադիր ծախքեր են ընկնում. առաջին խմբից $3 \times 40 = 120$ կոպ. (ըստ քաշի) յերկրորդ խմբից $0,7 \times 48 = 34$ » (ըստ արժեքի) յերկրորդ խմբից — — — 40 » ուղղակի (անպետք արկղը)

Գումարն է 1 բ. 94 կոպ.

Այդ գումարը բաժանած ապրանքների առքի արժեքի վրա (48 բ.), մենք մի բուլբուլն ստանում ենք 4 կոպեկ: Վերջինս բազմապատկելով առանձին ապրանքների առքի արժեքով՝ մենք կստանանք այդ ապրանքների վրա ընկնող վերադիր ծախքերի գումարը: Այս գումարը բաժանելով առանձին ապրանքների քանակի վրա, մենք ստանում ենք ամեն մի հատին ընկնող վերադիր ծախքը: Գումարելով մի հատի առքի արժեքը յեվ մի հատին ընկնող վերադիր ծախքը, ամեն կստանանք ամեն մի հատի ինքնարժեքը:

Յեթե հաշվով ստացված է մեկանուն ու մեկ տեսակ ապրանք, ապա նրա առքի արժեքին գումարած վերադիր ծախքերի գումարը բաժանվում է նրա քանակի վրա: Ստացված պատասխանը սովյալ ապրանքի մի միավորի (մի կիլոգրամմի, մի մետրի և այլն) ինքնարժեքը կլինի:

Ը. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՎԱՃԱՌՔԻ ԳԻՆԸ ՎՈՐՈՇԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

Ամեն մի առանձին ապրանքի գինը վորոշելու համար (միևնույն է՝ քաշովի թե հատավաճառ)՝ պիտի ավելացնել առևտրական ծախսերի միջին տոկոսը և ոգուտի կուտակման նորմալ տոկոսը: Որինակ.— առևտրական ծախսերի միջին տոկոսը կազմում է 10-ը. իսկ ոգուտի նորմալ տոկոսը՝ 3: Հարկավոր է 10-ի և 3-ի գումարը բազմապատկել ապրանքի ինքնարժեքի գումարով, և մենք կստանանք հավելումի գումարը սովյալ ապրանքի վրա, իսկ գումարելով հավելումի գումարը ինքնարժեքի գումարին, մենք կստանանք ապրանքի վաճառքի գնի գումարը:

Որինակ 1 կիլոգրամմ թեյի ինքնարժեքը 5 բ. $6\frac{1}{2}$ կոպ. էր, այդ գումարին հավելում անելով $13\frac{3}{4}\%$ (13×5 բ. $6\frac{1}{2}$ կ.), մենք կստանանք 65 բ. 8 կոպեկ ($65\frac{1}{2}$ կ.): Ուրեմն մի կիլոգրամմ թեյի վաճառքի գինը հավասար կլինի (5 բ. $6\frac{1}{2}$ կոպ. ($65\frac{1}{2}$)): 5 բ. 72 կոպեկի: Դնանսումն միջոցով ամեն մի առանձին ապրանքի վաճառքի գինն այսպես է վորոշվում:

Սակայն պետք է նկատի առնել, վոր այս յեղանակով հաշված վաճառքի գինը միայն մոտավորն է. յուրաքանչյուր ապրանքի վաճառքի իսկական գինը վորոշում է վարչությունը վոչ թե գնահատման (կալիուլյացիայի) ճանապարհով, ինչպես ցույց է տրվում վաճառքից, այլ հավելումների նախահաշվային տոկոսների սահմաններում՝ այնպես, ինչպես հաստատել է ընկերության ընդհանուր (լիազորական) ժողովը:

IV. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ ԸՍՏ ԽՄԲԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ

Համաձայն հաշվապահին առաջադրվող ապրանքների ճիշտ հաշվառման պահանջների, այլ և ապրանքների վաճառքի գինը վորոշելու գործը ճիշտ ղեկավարելու նպատակով (տես վերը)՝ ապրանքների գնահատումը կատարվում է ըստ խմբերի:

Ապրանքների առանձին խմբերը հաստատված են Ցենտրոսոյուզի ու Առևտրի Ժողովրդական Կոմիտեի կողմից և պարտադիր են ամեն մի սպառողական ընկերության համար:

Ա. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԽՄԲԵՐԸ

1. ալյուր բժանոյ (տարեկան—роже).
2. ալյուր ցորենի.

3. զանազան հատիկներ (կրուպաներ), բացի բրնձից ու սագոյից.

4. յուղ ու պանիր.

5. այլ գյուղատնտեսական ապրանքներ (միս, ձու, հացահատիկներ և այլն).

6. շաքար և շաքարավաղ.

7. թեյ (բոլոր տեսակները).

8. մախորկա.

9. ծխախոտ ու ծխախոտեղեն (զլանակ, թուխուն, թուղթ).

10. բուսական յուղ (արեածաղկի, կտավհատի, քունջութի և այլն).

11. աղ.

12. սեյլդի. (Սելյուդկա).

13. զանազան ձկներ (թարմ, սառցրած, աղ դրած, չորացրած և այլն).

14. գինի, խմիչքեղեն, գարեջուր).

15. Այլ նպարեղեն, գաղութային և հրուշակային (կոնդիտերակի) ապրանքներ (սուրճ, կակաո, թեյի սուրբոգատներ, զանազան արհեստական ջրեր, չոր մրգեր, ընդեղեններ, քաղցրեղեններ ու համեմունքներ, յերշիկեղեն, պահածո (կոնսերվ), կանֆետներ, հաց, բրինձ, զանազան թխվածքներ):

16. լուցկի.

17. նավթ:

18. Այլ քիմիական—մոսկատեղնի ապրանքներ (հասարակ սապոն, սոդա, մոմ, անիսի մաղ, զանազան ներկեր, կոշկաների, կավիճ և այլն):

19. Բամբակեղեն գործվածքներ (չիթ, մուսլին, սատին—Փուլյար, շերտյանկա, կումաչ, սարպինկա, բումազեյա, բայկաբյազ, մոդեպոլամ, բամբակի կտավ, բատիսա, նանսուկ և այլն):

20. Մնացած մանուֆակտուրան, պատրաստի շորեր ու գլխի սարքավորում: [Բրդեղեն կտորներ՝ մահուդ, կիսամահուդ, վարտիկացրու, շորեղեն (վերին շորերի) ու աստառեղեն: Հատավաճառ ապրանքներ՝ թաշկինակներ, շալեր, սավաններ, յերեսորիչներ, մետաքսյա ու կանեփի գործվածքներ]:

21. Գալանտերեյա, տրիկոտաժ ու պարֆյումերիա, (կոճի թել, ասեղներ, քորոցներ—հասարակ ու անգլիական, մատնոցներ, կոճակներ, գործվածքների հատուկ թել, ժապավեններ, բեզինա,

սանրեր, հերկալներ (շալիկա), հայելիներ, գուլպաներ, ձեռնոցներ, հոտավետ յուղեր, սապոններ ու ջրեր և այլն):

22. Ամեն տեսակի կոշիկեղեն (կաշվի, բրեզենտի, բրդի, բեզինի):

23. Մետաղյա ու յերկաթյա—սկորյանոյ ապրանքներ (բացի ճրագներից ու վերջինիս մասերից):

24. Լուսամուտի ապակի:

25. Ամեն տեսակի ամանեղեն (բացի մետաղյա ամաններից) և ճրագներ ու վերջինիս մասերը:

26. Գրքեր ու գրենական պիտույքներ (գրելու թուղթ, փուտի թուղթ, ծրարներ, թանաք, գրչածայր, գրչակոթ, մատիտ, բետիններ, տետրակներ, քարետախտակներ, քարեգրիչներ և այլն):

27. Մնացած այլ արդյունագործական (վոչ պարենավորման) ապրանքները *):

Բ. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ՎՈՐՈՇՈՒՄՆ ԸՍՏ ԽՄԲԵՐԻ

Ապրանքների յուրաքանչյուր խմբի ինքնարժեքը վորոշելու համար՝ վորպես որինակ յենթադրենք, թե վերոհիշյալ հաշվով ստացված են հետևյալ ապրանքները.

մանուֆակտուրա	107 ռ. 10 կոպ.
թեյ՝ 10 կիլոգրամմ.	50 » —
շաքար՝ 80 »	44 » —
յերկաթեղեն ու սկորյանոյ ապր.	48 » —
թեյի համար արկղ.	— 50 »
յերկաթեղեն՝ ու սկորյանոյ ապր. արկղը —	40 »

Ընդամենը 250 ռ. —

Մանուֆակտուրայի քաշը 70 կիլոգրամմ:

Յերկաթեղեն ու սկորյանոյ ապրանքների քաշը՝ 40 կիլոգրամմ:

Հաշվին վերագրված ծախսերը, այլ և ընկերության արած ծախսերը մեզ արդեն հայտնի յեն (տես վերը):

Բացի այդ, ապրանքները խանութում ընդունելիս՝ պարզվել է.

ա) շաքարի պակասորդ քաշի մեջ ու տարայի համար.— 83 կ.
բ) յերկաթեղեն ու սկորյանոյ ապրանքների արկղը անպետք է՝ 40 կ.:

*) Ապրանքային խմբերի ոչս ցուցակը հատկապես Անդրկովկասյան գյուղական սպառող. ընկերությանների համար վորոշ կրճատման է յենթարկված համաձայն տեղական պայմանների: Այդ ցուցակը յենթադրում ենք, վոր սպառողականությանը կենտրոնները կուղարկեն իրենց ցանցին: Ծան. թարգմ.

Այդ բոլոր վերադիր ծախսերը՝ բաժանված առանձին ապրանքների վրա՝ կտան հետևյալ թվերը.

Ապրանքների անունները	Բրուտո քաշը	Առքի արժեքը	Վերադիր ծախսերը							
			Ուղղակի		Ըստ քաշի		Ըստ գույնի		Ընդամենը	
մանուֆակտուրա	70 կգ.	107	10	1	50	2	10	—	75	4 35
թեյ	10 »	50	—	—	—	30	—	35	—	65
շաքար	80 »	43	17	—	83	2	40	—	31	3 54
յերկթ. և սկոր. ապրանք	40 »	48	—	—	40	1	20	—	34	1 94
Ընդամենը	200 կգ.	248	27)	2	73	6	—	1	75	10 48

*) Մանրություն.—Այս գումարի մեջ չեն մտնում՝ յերկու արկղի արժեքը—90 կոպ. և շաքարի պակասորդը՝ 83 կոպ.:

Յուրաքանչյուր խումբ ապրանքի առքի արժեքը գումարած վերադիր ծախսերի այն գումարը, վոր այդ ապրանքի խմբին և ընկնում, կկազմի յուրաքանչյուր ապրանքային խմբի ինքնարժեքը. այինքն.

Ապրանքների անունները	Առքի արժեքը		Վերադիր ծախսեր		Ինքնարժեք.	
մանուֆակտուրա	107	10	4	35	111	45
թեյ	50	—	—	65	50	65
շաքար	43	17	3	54	46	71
յերկթեղեն—սկորյանոյ ապրանքներ	48	—	1	94	49	94
արկղ	—	50	—	—	—	50
Ընդամենը	248	77	10	48	259	25

Վերադիր ծախսերի բաշխումն ըստ ապրանքային խմբերի և վերջիններիս ինքնարժեքի վորոշումը կատարվում է հատուկ գնահատման թերթիկի վրա:

Գ. ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԹԵՐԹԻԿԸ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

Համաձայն խանութից ընկերության հաշվապահության տըրված տեղեկանքների ընդունված ապրանքների վերաբերմամբ՝ հաշվապահը յուրաքանչյուր ստացվող հաշվի համար կազմում է հատուկ գնահատման թերթիկ: Այդ թերթիկի մեջ մտցվում են հետևյալ տեղեկությունները. մատակարարողի հաշվից—ստացված ապրանքները և գնահատումը, իսկ փաստաթղթերից—վերադիր ծախսերի տվյալները (ղրամարկղի յեղքի որդերներից, առհաշիվ տնձանց հաշվետվություններից, այլ և ապրանքի փոխադրության ընթացքում առաջացած պակասորդներից): Գնահատման թերթիկը լրացվում է մի որինակ, գրվում է թանաքով՝ բոլորովին անկախ, թե մատակարարողի հաշիվը հաշվապահական գրքերում գրանցվել է, թե դեռ ևս չի գրանցվել:

Գնահատման թերթիկը կազմվում է 100 թերթանոց տետրակներով: Համարակալվում է տարեակզբից մինչև վերջը: Ամեն մի թերթիկը լցնելուց հետո, գրվում է հետևյալ թերթիկի համարը: Գնահատման թերթերի №№-ը գրվում են համապատասխան ապրանքային հաշվի (կամ ֆակտուրայի) վրա:

Վերոհիշյալ որինակով լրացնելով գնահատման թերթիկը, մենք կունենանք հետևյալ պատկերը.

(Տես մյուս յերեսը)

Վերադիր ծախսերը « 10 » մարտի 1927 թ. ԳՆԱՀԱՏԱՆ ՔԵՐԹԿ №

Փաստաթղթերի №	Ծախսերի անունները	Ուղղ-դակի		Ըստ քաշի		Ըստ գույն-մարի		Ընդամենը
		2	73	6	—	1	75	10 48
Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները:	Երկաթ, և այլ փոխադր. ծախսեր.	107	10	107	10	—	—	—
	Կրկնապար.	10	—	10	—	—	—	—
	Կրկնապար (սղապահի)	80	—	80	—	—	—	—
	Կրկնապար (սղապահի)	40	—	40	—	—	—	—
	Կրկնապար (սղապահի)	1	—	1	—	—	—	—
Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները:	Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները.	107	10	107	10	—	—	—
	Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները.	107	10	107	10	—	—	—
	Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները.	107	10	107	10	—	—	—
Ընդամենը		200	20	220	20	—	—	—
Հաշվառում		200	20	220	20	—	—	—

Հաշվառումը կենտրոնական բաղադրի № 315 հաշվով 1927 թ. մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները:

Մարտի 10-ի մարտի 3-ից, ստացած ապրանքները:

Վերադիր ծախսերը 10 ր. 48 կ. (4,20/0)

Ինքնաբերական 259 ր. 25 կ.

Հաշվառում 36 ր. 08 կ. (13,90/0)

Վաճառքի արժեքը 293 ր. 33 կ.

Հաստատում եմ, վարչության անդամ

Ամենից առաջ լրացվում է «վերադիր ծախսերի» բաժինը, (թերթիկի ձախ կողմից). այնտեղ մտցվում են տվյալ հաշվով ստացված ապրանքներին վերաբերող բոլոր ծախսերը (այսինքն այն ծախսերը, վոր ապրանք մատակարարողը վերադրել է հաշվին, այլ և ընկերությունն ինքն է արել). այլ և ապրանքների պակասումը ճանապարհին և քաշի այն պակասողը, վոր հայտնաբերված է ապրանքներն ընդունելիս:

Վերադիր ծախսերի յուրաքանչյուր հոդվածը (տես «վերադիր ծախսերի» գլուխը վերևում) գրվում է առանձին տողում, իսկ հոդվածի գումարը՝ այս կամ այն սյունյակում, նայած թե վոր ապրանքային խմբին է վերաբերում տվյալ ծախսը: Տվյալ հաշվով վերադիր ծախսերն ամբողջությամբ գրանցելուց հետո, նրանց առանձին սյունյակները գումարվում են և գումարը գրվում է «ընդամենը» տողում. նույն տողի վերջին սյունյակում գրվում է վերադիր ծախսերի «ընդամենը»:

Փաստաթղթերի №№-ը սյունյակի մեջ ցույց են տրվում այն փաստաթղթերի №№-ը, վորոնցից գրանցվում են այդ վերադիր ծախսերը:

Դրանից հետո լրացվում է գնահատման թերթիկի ներքևի մասը. այդտեղ մտցվում են ապրանքային առանձին խմբերի առանձինները՝ յուրաքանչյուրի բնույթը քաշը և առքի արժեքը. ըստ վորում պիտի ի նկատի առնել, վոր առքի արժեքը պիտի հաշվել վոչ թե ապրանքի բրուտո քաշի համար, այլ այն քաշի համար, վոր փաստորեն գործակալարին է տրված առ հաշվով: «Բրուտո» քաշն այս դեպքում ցույց է տրվում միայն նրա համար, վոր կարողանանք վորոշել բաժին համեմատական մասով հաշվել: Այս «բրուտո քաշը» և «առքի արժեքը» սյունյակները առանձին առանձին գումարվում են և ստացված գումարները ցույց են տրվում «ընդամենը» տողի վրա:

Այս հաշվում են այս կամ այն ապրանքային խմբերին հասնող վերադիր ծախսերը՝ ուղղակի, ըստ քաշի և ըստ գումարի:

Դրա համար «ըստ քաշի» սյունյակում ցույց տրված ընդհանուր գումարը բաժանվում է բոլոր ապրանքային խմբերի «բրուտո» քաշի վրա. ստացված թիվը այն գումարն է, վոր ընկնում է ապրանքներից մի կիլոյի վրա և գրվում է «մի կիլոյին» բաժնի ներքևում: Այս այդ թիվը բազմապատկվում է յուրաքանչյուր ապրանքային խմբի բրուտո քաշով. ստացված գումարը յուրաքանչյուր ապրանքային խմբին հասնող վերադիր

տողոսների գումարն է «ըստ քաշի», վորը և գրվում է նույն սյունյակում՝ համապատասխան ապրանքային խմբի դիմացը:

Նույն ձևով ենք վարվում «ըստ գումարի» վերադիր ծախսերի հետ. ըստ գումարի ծախսերի գումարը բաժանում ենք բոլոր փաստորեն ստացված ապրանքների առքի արժեքի վրա. ստացված թիվն այն գումարն է, վոր ընկնում է ապրանքների արժեքի (առքի) մի բուրլուն:—Այդ գումարը գրվում է «ըստ գումարի» սյունյակում՝ «մի բուրլուն» բառերի հետևում: Այս այդ թիվը բաղմապատկվում է յուրաքանչյուր ապրանքային խմբի առքի արժեքով և գրվում համապատասխան ապրանքային խմբի դիմաց՝ դարձյալ նույն «ըստ գումարի» սյունյակում:

«Ուղղակի» վերադիր ծախսերը, ջուկ-ջուկ, գրվում են «ուղղակի» սյունյակում այն ապրանքային խմբերի դիմաց. վորոնց համար այդ ծախսերն արված են:

Վերադիր ծախսերի այսպիսի բաշխումից հետո գուրս ենք բերում նրանց առանձին սյունյակները գումարները, վորոնք և գրվում են «ընդամենը» սյունյակում: Այս վերջինս գումարվում է ապրանքի առքի արժեքի հետ, վոր նույն տողումն է գրված: Այս կերպ մենք ստանում ենք ապրանքի ինքնարժեքը, վորը և գրանցում ենք «ինքնարժեքը» սյունյակում:

«Վանառքի արժեքը» սյունյակում գրվում է առանձին խմբավորումներով ապրանքների վաճառքի գինը, ապա առանձին ապրանքային խմբերի վաճառքի արժեքից գուրս գալով նույն խմբերի ինքնարժեքը, մենք գտնում ենք, թե ինչպիսի գումարի հավելում է արված: Հավելման այս կերպ գտնված գումարը մենք գրանցում ենք «Հավելում» սյունյակում: Յեթի ինքնարժեքի գումարը ավելի մեծ է վաճառքի արժեքի գումարից, տարբերությունը ցույց է տալիս տվյալ ապրանքի վրա արվելիք ֆեասը, վորը և գրանցվում է «ֆեաս» սյունյակում: Վնասը կարող է առաջանալ կամ բարձր առքի գնից, կամ (ավելի հաճախ) ծայրահեղ բարձր վերադիր ծախսերից, վոր այդ ապրանքների վրա յե ընկնում:

Գնահատման թերթիկի մեջ առանձին տողում ցույց է տրվում նաև այն ամբողջ արան, վոր գնահատվում է հանձնվում է գործակատարին առհաշիվ, ըստ վորում՝ միայն նշանակվում է տարաջի քանակն ու վաճառքի արժեքը: Յեթե այդպիսի տարաջի արժեքը մտցված է հաշվի մեջ, ապա այդ գումարը (գուրս յե-

կած գնի իջեցման գումարը) գրվում է «առքի արժեքը» սյունյակում:

Տարաջի առքի արժեքի գումարը համեմատելով նրա վաճառքի արժեքի գումարի հետ, կըստանանք այդ տարաջի վրա ստանալիք ոգուտը (հավելումը) կամ ֆեասը, վոր և պիտի գրանցել համապատասխան սյունյակի մեջ: Յեթե տարան ձրի յե ստացված ու հաշվի մեջ չի նշանակված նրա արժեքը և յեթե այդ տարան գնահատվում ու առ հաշիվ տրվում է գործակատարին, ապա այդ տարաջի վաճառքի արժեքը գրվում է յերկու անգամ՝ «հավելում» և «վաճառքի արժեք» սյունյակներում:

Յեթե ապրանքների հետ գնված են նաև փաթեթներ (թղթի տոպրակներ) և նրա առքի գումարը մտնում է ապրանքային հաշվի մեջ և յեթե այդ փաթեթի արժեքը գրվում է (ամբողջովին կամ 50/0-ով) գործակատարի հաշվին, ապա այս վերջինին տրված փաթեթների արժեքը նույնպես պիտի մտցնել գնահատման թերթիկի մեջ: Յեթե այդ փաթեթներն ստացված են առանձին հաշվով, պիտի կազմել առանձին գնահատման թերթիկ: Այս դեպքում «ըրուտոտ քաշը» և «առքի արժեքը» սյունյակներում գրվում է այն իրական քաշն ու արժեքը, վոր գործակատարի հետ ունեցած պայմանով՝ վերջինիս են հանձնվում առ հաշիվ:

Փաթեթների այն արժեքի գումարը, վոր նշանակված է «առքի արժեքը» սյունյակում, կըկնվում է նաև «վաճառքի արժեք» սյունյակում: Փաթեթներին վերադիր ծախսեր են հաշվվում ընդհանուր հիմունքներով: Փաթեթների այն մասի վերադիր ծախսերը, վորոնք ի հաշիվ ընկերություն են գործադրվում և գործակատարին են տրվում վոչ առ հաշիվ, հաշվվում են առևտրական ծախս:

Ընդհանուր առմամբ փաթեթների ինքնարժեքը միշտ ավելի բարձր կլինի նրանց վաճառքի արժեքից: Այս դեպքում տարբերությունը ֆեաս է, վոր պիտի գրանցվի «ֆեաս» սյունյակում:

Այս կերպ գնահատման թերթիկի ներքին մասը լրացնելուց հետո՝ վերջինիս յուրաքանչյուր սյունյակը գումարվում է և գրանցվում «ընդամենը» տողում:

Վերջում լրացվում է գնահատման թերթի վերին մասը՝ աջ կողմից:

«Առքի արժեքը համաձայն հաշվի» տողում գրվում է բոլոր փաստորեն ստացված ապրանքների առքի արժեքի գումարը: Այդ գումարը վերցվում է անմիջականորեն մատակարարողի հաշվից և պիտի համապատասխանի գնահատման թերթիկի ներքևում «առքի արժեքը»

սյունյակին: Այլ խոսքերով ասած՝ այս գումարի մեջ մեկում է գործակատարին փաստորեն հանձնված ապրանքների փաթեթների ու սարայի արժեքը: Ինչ վերաբերում է ապրանքի քաշի պակասորդին, (завес), տարայի մաշումին (այս մասին հատուկ արձանագրություն պիտի լինի), այլ և այն բոլոր ծախսերին, վոր առևտրական ծախսերին են վերաբերում, նույնպես և դրոշմատուրքի, փաթեթների (արկղ, պարան և այլն), խանութային գույք ձեռք բերելու համար արված ծախսերը—վորոնք մատակարարողը հաշվի մեջ է մտցրել,—այդ բոլորը ստացված ապրանքների առքի արժեքի մեջ չեն մտնում:

«Վեռադիր ծախսերի» տողում գրվում է այն վերադիր ծախսերի գումարը, վորն ունենք թերթիկի համապատասխան մասում:

«Ինքնարժեքը» ստացվում է ապրանքների առքի արժեքի ու «վերադիր ծախսերի» գումարումից:

«Վաճառքի արժեք» տողում գրվում է այն գումարը, վորտե համար գործակատարը ապրանքներն ընդունելիս՝ ստորագրել և մատակարարողի հաշվի վրա:

«Հավելում» տողում գրվում է ինքնարժեքի ու վաճառքի արժեքի տարբերությունը:

Գնահատման թերթիկը ստորագրվում է հաշվետարի ու վարչության անդամի կողմից և կպցվում (կարվում կամ քորոցով ամրացվում) է մատակարարողի հաշվին:

Գնահատման թերթիկներին ու մատակարարողների հաշիվներին հիման վրա պահվում է հատուկ գնահատման գիրք, վորի մեջ ապրանքային առանձին խմբերի համար պահվում է առանձին հաշիվ: Գնահատման այդ գիրքը կիրառելու յեղանակի մասին մենք մանրամասն ցուցումներ չենք տալիս, քանի վոր այդ գիրքը ցույցնում է կալկուլյացիոն թերթիկների ամբողջ բովանդակությունը՝ միայն առանձին-առանձին ապրանքային խմբերի վերաբերմամբ:

35 կ.

«ՉԱԿԿՆԻԳԱ»

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՍԱՆՔ—ԹԻՖԼԻՍ, ՌՈՒՍՔԱԿ ԷԼՈՒ
ՊՈԴՈՏԱ № 24.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0290330

31.459